

Маковська А.О.

студентка магістратури

Копейцева Л.П.

кандидат філологічних наук

доцент кафедри української і зарубіжної літератури

Мелітопольський державний педагогічний університет

імені Богдана Хмельницького

ЕКСПРЕСИВНИЙ СИНТАКСИС ЯК СТРУКТУРАНТ ПОЕТИКИ НОВЕЛІСТИКИ ГАЛИНИ ТАРАСЮК

Анотація. У статті охарактеризовано поетикальний дискурс новелістики Галини Тарасюк. Велика увага приділяється експресивному синтаксису як конструенту поетики, який надає художньому тексту мистчині динамічності, експресивності, емоційної виразності.

Ключові слова: поетикальний дискурс, експресивний синтаксис (неповні речення, парцельовані конструкції, монологи, діалоги), емоційна виразність, новелістика Галини Тарасюк.

Галина Тарасюк належить до когорти українських письменників другої половини ХХ – поч. ХХІ ст. Найбільш плідними і ґрунтовними спробами літературознавчого осмислення творчості Г. Тарасюк є праці А. Галича, Н. Зборовської, Т. Качак, Ю. Коваліва, Л. Копейцевої, Є. Кононенко, Л. Пастушенка, О. Пономаренко, В. Соболя, М. Якубовської, однак поетикальних студій щодо особливостей новелістичного письма авторки немає, чим і зумовлена актуальність нашого дослідження.

Мова та індивідуальна художня манера окремих письменників, як справедливо зауважував Л. Булаховський [цит. за: 3], влітається у мовний контекст усієї епохи, тому об'єктом і метою даної праці є дослідження художньо-естетичного коду письменниці з набором екстралінгвальних параметрів (світогляд, розуміння й відчуття людини і світу, емоційні домінанти тощо) і комплексу синтаксично-виражальних засобів.

Стилістичний синтаксис прози письменників, на наш погляд, не просто традиційний набір синтаксичних засобів, а сукупність часто вживаних експресивно та емоційно насичених синтаксичних побудов у художньому мовленні письменників, які забезпечують особливу виразність тексту та виконують певні стилістичні функції у сприйнятті, розумінні й актуалізації змісту.

Синтаксична організація є невід'ємною складовою художньої палітри творів Г.Тарасюк. Її поетичний синтаксис пов'язаний зі структурою втілюваної в художніх образах думки. Досліджуючи поетику новел письменниці, ми визначили певні закономірності та домінуючі стилістичні засоби організації її тексту:

– активне функціонування парцельованих конструкцій, односкладних, неповних речень: *Важкий дух ліків, хлорки, страждань і смерті. І – бар-да-ку! Бардаку! Чорт забирай! Одвертого, цинічного, нахабного бардаку! Ніби перед кінцем світу! Наче за цими обшарпаними стінами димлять і попеліють Помпеї! І вже нема ні держави, ні влади, ні... совісті людської!.. Чорт забирай, але – хто?*[4, с. 256]; *Чого і кого нема на нас усіх?! Сталіна? Піночета? Диявола? Кари Божої?..* [4, с. 265]; *Доки влада не зміниться, життя не буде... Чує моя душа. Нічого, якось переживемо. Молоді, здорові. Викрутимось...*[4, с. 321];

– великі синтаксичні структури, текстові масиви: *І тої ж миті за ним слідом випурхнули на вулицю і щасливі Метелик з Ангеликом і злетіли високо-високо у безмежне синє небо, і полетіли, ширяючи та осипаючись срібним, як зоряний пил, сміхом, на маму, бабу і лікаря з медбратом, що теж летіли, але важко і при самій землі, з незвички смішно перебираючи ногами, вимахуючи руками та охкаючи від страху і незручності перед перехожим* [4, с. 328]; *Уявивши себе в сріблястій тачці, у лискучій шкірянці, як Арнольд Кармазинський, Дімка щасливо засміявся і погнав, підстрибуючи, на Майдан Незалежності, що вирував передвиборними мітингами: біля колони з дівкою у вінку маяли червоні прапори, навпроти, біля глобуса жовто-сині, коло крилатого золотого чоловічка -- білі полотнища, розмальовані зеленими яблуками, а перед самим Діминим носом на залізному коні гарцював Артик із Троєщини, заважаючи якимсь тьолкамв фотографуватися з козаком Мамаєм* [4, с. 334]; *Метелик глянув і побачив замість неї, сірої, високе синє небо, а за ним безмежні зелені простори, розцвічені квітами, над якими пурхали, граючись та розсипаючи золотий і срібний пилوک сміху, барвисті, схожі на квіти, метелики, а поміж ними походжав білий чоловік, подібний на доброго лікаря і великого білого метелика* [4, с. 330];

– однорідні члени речення, які часто перетворюються на потік асоціацій: *Лікарня – це дванадцятиповерхового залізобетонного звалища людської немочі, хвороб і горя* [4, с. 258]. *Лікарня – залізобетонний бункер людського горя і печалі* [4, с. 257];

– широке вживання стилістичних фігур (ампліфікація, повтори, анафора, оксюморон, антитеза, синтаксичний паралелізм, риторичні фігури): *О, клята перспектива!.. І він написав те зречення. Мусив. Бачить Бог: мусив!* [4, с. 259].

Авторка використовує різнобарвну палітру стилістичних ресурсів для більшої експресивності, емоційності художнього мовлення, деталізації та досягнення семантичної глибини висловлення: *Піди подивись у дитячі будинки – скільки там... калічок, від яких батьки відмовились! І я їх розумію. Бо це... стидно... ні, жахливо, це неможливо з таким... горем жити! ... Це не життя – це пекло! Краще вмерти... Вмерти, і нічого не бачити* [4, с. 331].

Найчастотнішим і найбільш продуктивним стилістичним засобом синтаксичної організації прози письменниці є ампліфікація, нагромадження, нанизання близькозначних, однотипних і однорідних компонентів (слів, словосполучень, однорідних речень): – *А я взагалі нічого не бачу... Ні, вже бачу! Справді, метелики! Але звідки? – Звідки?.. З доброго дива, от звідки... У нас усе – з доброго дива...* [4, с. 332]. Такі конструкції сприяють наростанню емоційного напруження, сили та експресивності висловлення.

Анафоричні ампліфікаційні конструкції характеризуються динамічністю змісту. Кожне нове речення – порух нової думки, дії, емоції. Таке враження, ніби читач разом з автором спостерігають за героями і подіями: *Лакизи! Ганебники! За власну шкуру так труситесь, так вже труситесь, що боїтесь начальству поперек слово сказати! Не те що ініціативу проявити!* [4, с. 259]. У наведеному прикладі вербалізація потоку свідомості відбувається завдяки активному використанню письменницею номінативних речень, парцеляції, що допомагає створити відчуття видимості дії, образної картини, виразити ритмічність прози та мелодійність слова.

Неповні речення різних структурно-граматичних різновидів мають особливу семантику та стилістичний колорит – увиразнюють висловлення, актуалізують важливе й вагоме, фокусують увагу читача на значенні кожного складника (вираженого чи домислюваного). Саме з граматичним поняттям неповноти речення пов'язані такі прийоми експресивного синтаксису, як парцеляція, еліпсис, приєднання, градація, використання яких є стилістично вмотивованим: *Але його ніхто не розуміє... Бо в цьому світі ніхто нікого не розуміє: ситий -- голодного, багатий -- бідного, здоровий -- слабого, сильний -- слабого... Кат – жертву* [4, с. 261].

Потужною емпатичною семантикою наділені розчленовані синтаксичні конструкції, побудовані на порушенні традиційної граматичної моделі речення. Парцеляція як прийом стилістичного синтаксису в художньому мовленні використовується «для створення стилістичних ефектів живомовності, невимушеності, спонтанності спілкування» [6, с. 71], передовсім у тих текстах,

мова яких має виразні ознаки роздумів розмовного мовлення – *А жрать шо будеш?! Шо жрать будеш?! Вироділся, скатіна, на маю голову! Хоть би здох ілі утон! Жізни нет от тебя!* [4, с. 335].

Переважна більшість новел письменниці належать до жанру психологічної новели, а відтак її мова є глибоко психологізована, навіть інтимізована, виражає найпотаємніші порухи людської душі (емоції, страхи, ідеї, переживання, бажання): *І раптом мама закричала страшно-страшно. – Іди! Забирай цього каліку і йди до дідька! Ненавиджу вас!* [4, с. 329]; – *Це ж бандит і злодій. Перший у нашому місті – бандит і злодій. І перелицьований брехун! Він же ж голоси підтасовував! На виборах!.. Я – свідок!..*[4, с. 336]; *Боже, що робиться! Революція! Вона таке бачила вперше... А народу, народу скільки! Одна молодь! Ні, і старших багато...О-ой, багато! Видко, не одну її біда вигнала з дому... Ой, не одну...*[4, с. 337].

Як бачимо, поетичний синтаксис Г. Тарасюк представлений різними структурними типами простих речень, зокрема й односкладними та двоскладними неповними. Функціонування їх збагачує синтаксичні можливості поетичної мови, вирізняє стилістично позначені контексти.

Для посилення імперативності вислову письменниця часто вдаються до лексичного повтору чи поєднання слів у різних виявах: – *Ур-р-ра! Гайда! – зашуміла юрба* [4, с. 339]. Із-поміж інших структур найбільшого поширення набуло слово-речення Ну та його фонетичний варіант Ану, що спонукають співрозмовника до подальшої оповіді й водночас засвідчують зацікавленість нею. Зрідка частка Ну входить до складу усталених фразеологізованих зворотів, що в цілому виражають негативну реакцію мовця на вчинки іншої особи (осіб): – *Ану брись! Брись, сказав, у свою кукурудзу, хом'ячище, щоб я тебе не бачив! Тьху! Чи я вже того... здурів, що хом'як до мене говорить? Ну хахли!* [4, с. 341].

На тлі авторського тексту достатньо зримі й емоційно-оцінні слова-речення, представлені вигуками Ой! А!, Ох-ох!, Ах! , що містять у собі оцінно-експресивне ставлення мовця до простежуваних явищ: *О-о-й! Жінко добра, тобі мало горя? – питала себе Зіна Микитівна, йдучи світ за очі від рідної хати. Сусіди, яких вона вчора чихвостила на чім світ, переможно покахикували їй у спину, але не зачіпали. Хитросракі, причаїлися, не знають, чим все скінчиться... О-о-й!* [4, с. 335]; *Ой дай Боже! Щоб так і було. Народ, бідний, так вже того хоче, так наді-і-і-ється* [4, с. 338].

Отже, синтаксична організація художнього тексту є важливим компонентом поезики Г. Тарасюк. Естетична функція синтаксичних конструкцій і стилістичних фігур полягає у розкритті внутрішнього світу

людини, вираженні ідейно-емоційної глибини авторської свідомості, світовідчуття.

Література

1. Копейцева Л., Маковська А. Поліфонія проблематики новелістики Галини Тарасюк // Monografia pokonferencyj nascience, research, development philology, sociology and culturology #2 Zbiór artykułów naukowych recenzowanych. (1) Z 40 NaukowoPraktycznej Zbiór artykułów naukowych z Konferencji Międzynarodowej (on-line) zorganizowanej dla pracowników naukowych uczelni, jednostek naukowo-badawczych oraz badawczych z państw obszaru byłego Związku Radzieckiego oraz byłej Jugosławii. (27.02.2018).Warszawa, 2018. S. 80–84.

2. Копейцева Л.П. Проблема автора та авторської позиції в сучасному літературознавстві // Наукові записки Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди / Серія літературознавство. Вип. 2 (58). Харків : ППВ Нове слово, 2009. С. 168–174.

3. Сучасна українська літературна мова. Стилїстика / За заг. ред. акад. І.К. Білодіда. К. : Наук. думка, 1973. 588 с.

4. Тарасюк Г. Любов і гріх Марії Магдалини: маленькі романи, новели, поезії. Чернівці : Оранта. 384 с.

5. Тарасюк Г. Трепанация: Літературознавчі праці, рецензії, відгуки. Роздуми. Інтерв'ю. Бровари : вид-во ПП МН ТРК «Відродження», 2006. 320 с.

6. Чабаненко В. Стилїстика експресивних засобів української мови: монографія. Запоріжжя : ЗДУ, 2002. 351 с.

7. Яремчук І. З Буковини до Києва: Галині Тарасюк – 60! // Дзвін. 2008. №10. С. 137–139.

Мінакова Л.М.

кандидат філалагічных навук

дацэнт кафедры беларускай мовы

Гомельскі дзяржаўны ўніверсітэт імя Францыска Скарыны

Рэспубліка Беларусь

АСВЯТЛЕННЕ ПРАБЛЕМ СУЧАСНАЙ ЛІНГВАКАГНІТАЛОГІ Ў ПРАЦЭСЕ НАВУЧАННЯ СТУДЭНТАЎ-ФІЛОЛАГАЎ

Адным з новых напрамкаў у мовазнаўстве 70-х гадоў ХХ – пачатку ХХІ ст., якія ставяць на мэце вывучэнне мовы ў цеснай сувязі з чалавекам, яго свядомасцю і мысленнем, з'яўляецца *кагнітыўная лінгвістыка*. Прадметам